

CUMHURİYET - LÂİKLİK - EĞİTİM ÜZERİNE

Prof. Dr. ZİYA BURSALIOĞLU

Atatürk İlkeleri'ni, onun düşündüğü sosyo-politik ve sosyo-ekonomik sistemin alt sistemleri gibi kabul etmek ve birinin diğerine üstünlüğü fikrine kapılmamak gerekir. İncelemenin başlığından anlaşılacağı gibi, kapsamında bunlardan sadece ikisinin eğitime olan ilişkisine değinilecektir. Hareket noktası olarak, önce şunu açıklamak dikkate değer ve yararlı olacaktır ki; bir televizyon programında da vurguladığımız gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile eğitim sistemimizin lâikleştirilmesi paralel gelişmelerdir.

Lâik, aslında rahip sınıfından olmayan demektir. İslâmiyette, Hristiyanlıktaki gibi, bir ruhban sınıfı yoktur. Bir ruhban sınıfının kurulmuş olduğu dinlerde, bu sınıf dışında kalan kimselere lâik denir. Fransa'da üçüncü Cumhuriyetin kurulmasıyla lâiklik kavramı ortaya atılmış ve eğitimde dinsel ahlâk yerine, lâik ahlâkın yer alması amaçlanmıştır.¹ Demek ki, cumhuriyetle lâiklik arasında, tarihsel ve doğal bir bağ oluşmuş bulunmaktadır. Diğer yandan, lâiklik konusundaki çatışmaların, din ile bilim adamları arasında olmaktan çok, din adamları ile bilim arasında olduğu da gözden kaçmamıştır. Bilim adamlarına göre, din ve bilimin uyumsuzluğu için, gerçek bir neden bulunmamaktadır. Ancak, bilimsel açıklamalar yapılabildiği sürece, başka açıklamalara gerek kalmayacaktır.² Bilimsel açıklamaların yapılabilmesi, düşünce ve araştırma özgürlüğü ile olanaklıdır. Şu halde lâiklik, sadece din ve devlet işlerinin ayrılması değil, düşünce özgürlüğünün güvence altına alınmasını da öngörmektedir. Bu özgürlüğün başında da, dinsel düşünce yani inanç özgürlüğü gelmektedir.³ Bu açıdan bakıldığında, lâikliğin güvence altına alınarak gerçekleşmesi, siyasal ve hukuksal güçlü destekler gerektirmektedir.⁴ Lâikliğin, çoğu zaman hoşgörü ile karıştırılması da, iyi anlaşılmadığının belirtisidir.⁵

¹ Cahit Tanyol, Atatürk ve Halkçılık, Doğu Matbaası, Ankara 1981, s. 154.

² Niyazi Karasar, "Lâiklik ve Bilimsel Temelleri", Atatürk Devrimleri ve Eğitimi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1981, s. 144.

³ *a.g.e.*, s. 147.

⁴ Fehmi Yavuz, Din Eğitimi ve Toplumumuz, Sevinç Matbaası, Ankara 1969, s. 137.

⁵ Niyazi Karasar, Lâiklik ve Bilimsel Temelleri, Atatürk Devrimleri ve Eğitimi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1981, s. 147.

Lâiklik dinsel kuralların dinsel alanlar dışına taşırılmamasını, evrensel insan haklarının dinsel sınırlamalar dışında tutulmasını öngörür. Lâik devlet yönetiminde; eğitim, hukuk, tıp ve benzeri alanlarda, dinsel ölçüler uygulanamaz. Öyle ise lâiklik, dinsizlik veya dinsel inançlara baskı olmadığı gibi, din eğitiminin engellenmesi de değildir. Bu eğitimin nerede, nasıl ve kimler tarafından verileceğini ise, devletin eğitim politikası belirler.⁶ Lâiklik ilkesi, bir ülkede uzun süre benimsenmiş ve uygulanmış yaşantıların oluşturduğu bir ürün ise, ayrıntılı açıklamalara gerek kalmayabilir. Fakat ülkemizin koşulları bakımından, bu ilkenin hem izlenme, hem de uygulanmasının sık sık değerlendirilmesi gerekmektedir.⁷

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yeni Anayasa yapılırken, lâik hükûmet deyiminden, dinsizlik anlamı çıkarmaya eğilimli kişi ve gruplara fırsat vermemek için, kanunun ikinci maddesine fikir ve vicdan özgürlüğünü açıklığa kavuşturacak olan bu terim konulamamıştı.⁸ Dinsel iktidara dayalı olmamasına rağmen, teokratik bir ifadenin devletin temel nitelikleri arasında yer almasına yol açan bu madde ile birlikte, 16, 26 ve 38'inci maddeler, 1928 yılında, 1222 Sayılı Yasa ile değiştirilerek, devlet dini, din üzerine yemin, yasama organının şeriat ile ilgili görevleri ve şeriata uyma zorunluğu kaldırılmıştır.⁹ Esasen bizzat Atatürk, lâiklik ile dinsizliğin karıştırılmamasına ve böyle düşüncelerin ilericiliğe düşman olduğuna dikkati çekmiştir.¹⁰ "İlhamlarını görünmez âlemlerden değil, doğrudan doğruya hayattan aldığı" ifadesi ile de, lâiklik anlayışına açıklık getirmiştir. Bu anlayışa göre, devlet ve fikir hayatımızın kılavuzu, müspet ve sosyal bilimlerdir.¹¹

Türkiye'de lâikliğin iki boyutlu amacı olmuştur: din karşısında tarafsız bir devlet kurmaya yardım etmek ve yeni bir vatandaş tipi yaratmak. Bu, bilimsel ve akılcı bir lâiklikdir. Bu amaçla hükûmetin izlediği politika, ibadet özgürlüğünü sınırlamadığı ve yeni bir inancı zorla kabul ettirmeye çalışmadığı halde, bir süre sonra, resmî dinsizlik iddialarına hedef

⁶ Saffet Bilhan, Atatürk'ün Eğitim Felsefesi, Eğitim ve Bilim, 1984, s. 9

⁷ Selahattin Ertürk, Diktacı Tutum ve Demokrasi, Sistem Ofset Matbaası, Ankara 1985, s. 34-35.

⁸ Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Olgaç Matbaası, Ankara 1984, s. 48-50.

⁹ Çetin Özek, Türkiye'de Gerici Akımlar, Gerçek Yayınevi, Ankara 1968, s. 89-91.

¹⁰ Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Düşünceleri, Birinci kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1983, s. 111.

¹¹ Atatürkçülük, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Üçüncü Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s. 45-46.

olmuştur.¹² Atatürk'ün getirmiş olduğu lâiklik, batıdaki kavramından, biçim ve içerik bakımlarından farklıydı. Bu kavramı, bağınazlığa en iyi ortamı hazırlayan saltanat, hilâfet ve medreseye karşı getirmişti. Fakat her türlü gericilik, dinsel bir sömürü aracı olarak, lâiklik kavramının da karşısına çıkarılmıştır.¹³ Uygar toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de lâiklik, bireylerin diledikleri dinsel inanca sahip olmalarına, başta devlet olmak üzere, hiç kimsenin karışmaması anlamında anlaşılır. Lâikliğin olmadığı bir ortamda batıya ulaşmak çabası, ancak bir düş olarak kalır. Çünkü bilim mantığa uygun düşünce yöntemidir. Bu niteliği ile bilim, ancak lâik ortamda uygulanabilir. Gerçekçi olmak, yansız davranmak, bilgiyi denemek, ancak lâik dünya anlayışı içinde gerçekleştirilebilir.¹⁴

Buraya kadar sergilenen fikir, yorum ve açıklamaların ışığında, evrensel bir yaklaşımla ele alınan lâiklik ilkesine Cumhuriyetimize ilişkin olarak bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nde lâiklik ilkesi: kişilerin vicdan ve ibadet özgürlüğünü sağlamayı ve korumayı, dinsel faaliyetlerin inanç ve ibadet ile sınırlandırılmasını, dinin hakkını dine, devletin hakkını devlete vermeyi; bilim ve teknolojiyi kılavuz almayı amaçlayan bir ilkedir.¹⁵ Ayrıca düşünce özgürlüğü Cumhuriyet yönetiminin önemli bir niteliğidir ve Atatürkçülükte Cumhuriyet, yasal olmak koşulu ile, düşünce özgürlüğünün savunucusudur.¹⁶ Eğer Cumhuriyet, eğitimcilerden bilgileri ve fikirleri güçlü koruyucular istiyor ise, "fikri, vicdanı, irfanı hür kuşaklar" yetiştirmelerini bekliyorsa¹⁷ önce eğitimcilerin bu nitelikleri kazanmış olması gerekmektedir.

¹² N. Kemal Karpaz, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967, s. 232.

¹³ Cahit Tanyol, Atatürk ve Halkçılık, Doğu Matbaası, Ankara 1981, s. 155.

¹⁴ Özer Ozankaya, Atatürk ve Lâiklik, Saim Toraman Matbaası, Ankara 1981, s. 77-90.

¹⁵ Atatürkçülük, Üçüncü Kitap, s. 45.

¹⁶ a.g.k. s. 25.

¹⁷ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s. 303.